

Aurelius Augustinus

De orde

ingeleid en vertaald
door Cornelis Verhoeven

Inhoud

Inleiding	7
De orde Boek I	17
De orde Boek II	53
Aantekeningen	119

Inleiding

1

Binnen het gigantische oeuvre van Aurelius Augustinus (354-430), twaalf imponerende folianten in de monumentale uitgave van de Benedictijnen van de heilige Maurus (Parijs 1679-1700), is het werkje dat hier in vertaling wordt aangeboden, op het eerste oog niet meer dan een fragment of een aanzet: drie dagen werk op een benijdenswaardig leven van drie kwart eeuw. Op zijn beurt is het maar een deel van de wijsgerige geschriften die Augustinus componeerde in de vruchtbare periode tussen de nazomer van 386 en Pasen 387, toen hij zijn betrekking als leraar in de retorica in Milaan wegens keelklachten, maar niet tot zijn spijt, had moeten opzeggen. Samen met zijn moeder Monnica, zijn geliefde zoon, van wie hij zei dat hij 'geboren was uit zijn zonde' (*Belijdenissen* IX.6), maar die hij 'Adeodatus', 'door God gegeven' noemde, en een aantal leerlingen en vrienden had hij zich teruggetrokken op een landgoed bij Milaan dat hun door zijn vriend Verecundus, grammaticus in Milaan, ter beschikking was gesteld. Naar dit landgoed worden deze stenografisch vastgelegde dialogen wel aangeduid als 'Cassiciacum-geschriften'.

Hiertoe behoren behalve *De ordine*, '*De orde*', ook *Tegen de Academici*, een van de vele 'contra-geschriften' waarin Augustinus zich tegen onjuiste opvattingen en ketterijen keert, aanvankelijk om de stadia op zijn eigen levensweg te markeren en zich van dualisme en scepsis te bevrijden, later om de kerkelijke leer waarover hij als bisschop van Hippo waakte, vrij te houden van vreemde smetten als apollinarisme, arianisme, donatisme en pelagianisme; verder *Over het gelukkige leven* en *Over de onsterfelijkheid van de ziel*.

Deze geschriften en de *Alleenspraken* weerspiegelen een spiritualiteit van het sobere, intellectuele leven van catechumenen die zich op de drempel van het christendom zowel voor de neoplatoonse wijsbegeerte als voor de brieven van Paulus en de oudtestamentische Psalmen interesseren. ‘Cassiciacum’ staat in het leven van Augustinus en dat van latere bewonderaars voor een soort van seminarie op zijn best, voor een intellectueel en religieus levensgevoel dat in kloosterlijke ascese en saamhorigheid wordt gecultiveerd en zich vrijwillig bindt aan regels. Augustinus somt in een van de weinige moraliserende passages in *De orde* de elementen van die leefregels op.

In *De orde* kan de lezer nauwkeurig volgen, hoe zulke geschriften tot stand kwamen. Het boek is georganiseerd als een antwoord op een brief in dichtvorm van Augustinus’ vriend Zenobius, waarin die hem tot getuige maakt van zijn worsteling met de aloude vraag naar het kwaad in de wereld, dat vooral de goede mensen lijkt te treffen. Hierover houdt Augustinus drie dagen lang een gesprek waarbij behalve zijn broer Navigius ook zijn moeder Monnica aanwezig is en een enkele keer het woord voert, en waaraan verder wordt deelgenomen door zijn vriend Alypius, ook afkomstig uit Thagaste en later bisschop van die stad, en door Augustinus’ jonge vrienden en leerlingen Trygetius en Licentius, een veelbelovende dichter en zoon van Romanianus, de vaderlijke vriend en beschermer van Augustinus.

Wat daar gebeurde en in welke omgeving het gesprek plaats had, wat Augustinus als leider van het gesprek zei, en wat de deelnemers te berde brachten, werd met de schrijfstift genoteerd op met was bestreken plankjes om later in een boek te worden verwerkt, dat naar Zenobius gestuurd en gepubliceerd zou worden. Omdat dit vanaf het begin al vast stond, is het boek niet alleen een regelrecht verslag van het gesprek, maar vertelt het aan Zenobius ook de lotgevallen van het verslag zelf. Een enkele keer ontstond er onenigheid over de vraag, of een uittaling wel geschikt was om in de notulen opgenomen en door buitenstaanders gelezen te worden, bijvoorbeeld bij een ruzie tussen Licentius

Aurelius Augustinus
De orde

Eerste boek

Bericht aan Zenobius

Waarin Augustinus het thema en de omstandigheden van het gesprek uiteenzet; het ging over het belang van de kennis van de orde en het probleem dat de orde met zich meebrengt: hoe valt de orde te rijmen met het kwaad in de wereld?

1

Zich voegen naar de orde van de dingen en daarin houvast vinden, Zenobius, is eigen aan alles wat er is; maar de ordening van het geheel zien en zelfs uiteenzetten, die ordening waardoor deze wereld binnen haar grenzen wordt gehouden en bestuurd, dat is voor mensen buitengewoon moeilijk en het doet zich dan ook hoogst zelden voor. Daar komt nog bij dat, gesteld dat iemand hiertoe in staat zou zijn, hij daardoor nog niet bij machte hoeft te zijn een toehoorder te vinden die het waard is bij zulke goddelijke en mysterieuze aangelegenheden betrokken te worden, hetzij door zijn verdienstelijke levenswandel, hetzij door een bepaalde intellectuele instelling.

En toch is er niets waarnaar juist de meest begaafde geesten met meer gretigheid op zoek zijn en waarover zij, die als het ware met opgeheven hoofd, voorzover dat mogelijk is, de klippen en de stormen van dit leven onder ogen zien, liever iets willen horen en achterhalen dan het antwoord op de vraag hoe het toch mogelijk is dat het menselijke bestaan voorwerp is van goddelijke zorg en dat tegelijk overal in menselijke aangelegenheden zoveel volstrekt verkeerd is doorgedrongen, dat dat niet alleen niet aan een goddelijk bestuur toegeschreven lijkt te mogen worden, maar zelfs niet aan dat van een willekeurige ondergeschikte, gesteld dat hem een zo grote macht werd gegeven.

Daarom blijven voor hen die zich over zulke problemen zorgen maken in zekere zin onvermijdelijk maar twee mogelijkheden over: ofwel zij moeten aannemen dat de goddelijke voorzienigheid zich niet uitstrekt tot deze uiterste en laagste regionen, ofwel dat al het kwaad zonder meer wordt bedreven volgens de wil van God.